

Rolpaarden en kanonnen van de Huis te Warmelo (1715)

door Nico Brinck

Op de beschikbare foto's en filmbeelden van de Huis te Warmelo zijn kanonaffuiten, zogeheten rolpaarden, te zien. Dit zijn de houten onderstellen met wielen waarop de kanonnen rusten. De beelden nodigen uit om een vergelijking te maken met soortgelijke affuiten, afkomstig uit wrakken uit de Waddenzee.

Rolpaarden van de Huis te Warmelo

De houtsoort van de rolpaarden kan op basis van de onderwaterbeelden niet worden bepaald. Op een oorlogsschip zal het beste hout zijn gebruikt, zoals eiken- of essenhout. Ook al zijn de contouren en details van de rolpaarden nogal vertroebeld door algen en bezinksel, toch zijn vele mooie details op te merken. Op de onderstaande foto lijkt dat het kanon niet meer met zijn tappen in de tapgaten van het rolpaard rust. Door het gewicht en lange verblijf in het water kunnen de rolpaardwangen (de zijwanden) uiteen geweken zijn en is de kanonsloop op het kalf gezakt. Het kalf is het verbindingsblok tussen de wangen, aan elkaar verbonden met een zware ijzeren bout dwars door de wangen en het kalf. Het uiteinde van de bout is te zien tussen de tap-uitsparing en het voorste wiel.

Afbeelding: Kanon met rolpaard op het bovendek van de Huis te Warmelo. (Subzone)

De wielen zijn gemaakt uit één stuk hout, uit een stam gezaagd. Om de bolling van het scheepsdek te compenseren, zijn de voorwielen van het rolpaard iets groter dan de achterwielen. De borging op de as gebeurt met een spie die nog steeds aanwezig is. De assen zitten met ijzersmeedwerk aan de

wangen gespijkerd. Aan de voorkant is dit te zien, boven het wiel. Dit komt enigszins ouderwets over. Vaak zaten de assen met lange bouten door en door aan de bodem en de wangen vast. Het rolpaard van de Huis te Warmelo heeft dus nog een bodemplaat. Later in de achttiende eeuw zou de bodemplaat vervallen en werden de assen direct aan de wangen bevestigd. De wig om de stand van de kanonsloop te stellen, stond dan direct op de achteras in plaats van op de bodem.

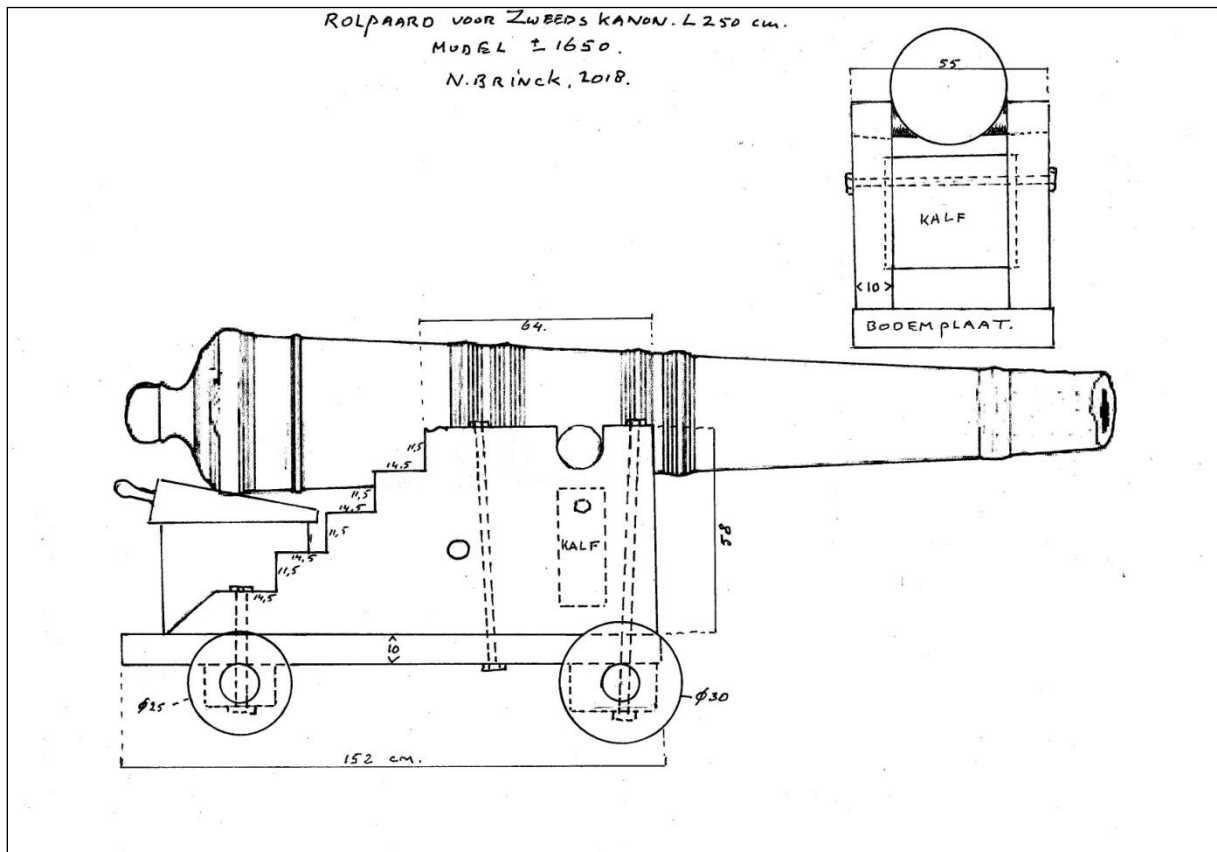
Rolpaard uit het Palmhoutwrak

Laten we kijken naar rolpaarden van twee bewapende koopvaarders die bij Texel zijn gezonken. Op de foto hieronder zien we een rolpaardwang uit het wrak BZN 17, het zogeheten Palmhoutwrak. Dit scheepswrak kreeg in 2016 internationale bekendheid door de presentatie van een bewaard gebleven zijden jurk die hieruit is geborgen. Het Palmhoutwrak is gedateerd rond 1650. Zeer waarschijnlijk is het een zogeheten straatvaarder, een zwaar bewapend schip voor reizen naar de Middellandse zee dat kapers en piraten het hoofd kon bieden.

Afbeelding: Rolpaardwang uit het Palmhoutwrak.

De foto toont de binnenkant van een rolpaardwang. De bovenzijde is enigszins beschadigd maar daardoor is de bout waarmee de bodem en de vooras vastgezet hebben goed te zien. Ook de uitsparing voor het kalf is te zien met de rest van de ijzeren bout die er doorheen zat. De trapjes voor de handspak (om de loop op en neer te bewegen) zijn gelijk aan die van de Huis te Warmelo, en ook het afgeschuinde achterdeel is mogelijk op de onderwaterbeelden uit de Finse Golf te ontwaren. Het rolpaard van het Palmhoutwrak is gerestaureerd door de vinder en duiker J. Betsema en staat voor museum Kaap Skil te Oudeschild. De tappen van het bijbehorende kanon zullen aan de korte kant zijn geweest, want de uitsparingen lopen niet helemaal door de wangen.

Afbeelding: Tekening van een kanonsloop op een rolpaard. De mond van dit stuk is beschadigd. De tekening is gebaseerd op een kanon van het Palmhoutwrak.

Afbeelding: Het gerestaureerde rolpaard uit het Palmhoutwrak.

Rolpaard uit het Piskruikenwrak

Scheepswrak BZN 10, dat Texelse duikers de naam Piskruikenwrak gaven, is ook een zwaar bewapende koopvaarder. Uit dit wrak is een kanon met een rolpaard geborgen.

Afbeelding: Kanon met rolpaard uit het Piskruikenwrak.

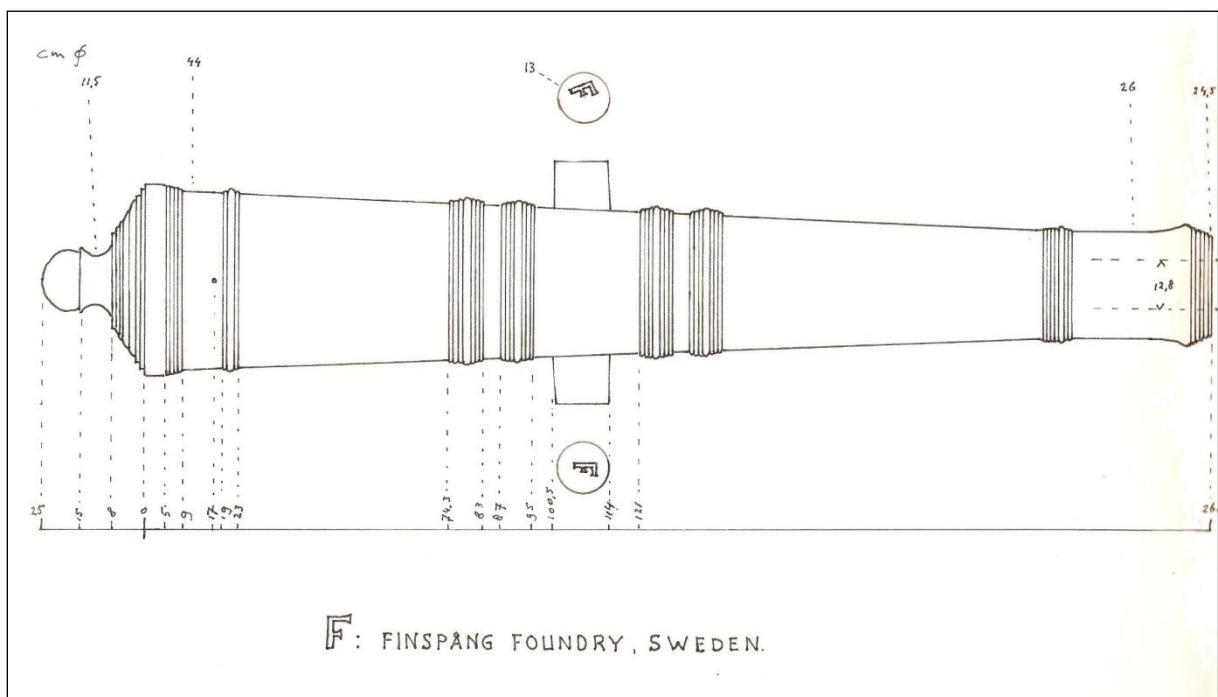
Het kanon op het rolpaard uit het Piskruikenwrak is gedateerd. Op een van de tappen staat het jaartal 1696. Dat betekent dat het schip in of na dat jaar is gezonken. De datering komt in de buurt van de 'levensjaren' van het fregat Huis te Warmelo (1708-1715). Op de bovenstaande foto is duidelijk de bodemplaats te zien die toen nog onderdeel van alle rolpaarden was. Het uiteinde van de ijzeren kalfbout is ook zichtbaar. Het grote ronde gat in het midden van de wang is voor de veiligheidskabel. Als het bevestigingsstuig zou breken, ging het kanon niet meteen aan de haal maar bleef dit beperkt tot de speling van de kabel. Net als het rolpaard van het Palmhoutwrak is ook hier de schuine kant van de onderste trap aanwezig. Ook is geen uitwendig smeedwerk op de wangen gebruikt: de assen waren doorgebout aan de bodem en de wangen. We zien hoe sterk dit rolpaard lijkt op dat uit het Palmhoutwrak terwijl het ouderdomsverschil tenminste 50 jaar bedraagt.

Overweging

De twee bij Texel gezonken straatvaarders hadden hun exotische lading nog aan boord. Mogelijk zijn ze op de thuisreis naar een Zuiderzeehaven vergaan. Mogelijk komen ze zelfs uit een Westfriese haven. De overeenkomst van hun rolpaarden met die van de Huis te Warmelo is suggestief: bestaat er een Noordhollands type dat in de havensteden Hoorn, Enkhuizen en Medemblik werd getimmerd? Mogelijk kenden de meestertimmerlieden in deze plaatsen elkaar of werkten ze volgens een bepaalde traditie. De rolpaarden zien er op het eerste gezicht gelijk uit. Het is een standaard model, soms door voorschriften bepaald. Maar kleine verschillen kunnen duiden op verschillende timmerlieden of tradities.

Kanonnen

Het geschut van de Huis te Warmelo en de twee Texelse wrakken zal ook grote overeenkomsten vertonen. De gevonden kanonnen uit het Palmhout- en het Piskruikenwrak zijn in Zweden gemaakt, waarschijnlijk in de kanongietery van Finspong. Die was in de zeventiende en achttiende eeuw eigendom van de Nederlands ondernemersfamilie De Geer. De admiraliteiten bleven erg trouw in het afnemen van geschut uit deze gieterij. Ook de ijzeren kanonnen van het fregat Huis te Warmelo zullen van deze makelij zijn. Het kanon veranderde weinig van model en is dus vergelijkbaar. De Huis te Warmelo was bewapend met 44 kanonnen. Op de beelden van het wrak uit Finland zijn de kanonslopen onherkenbaar door uitbundige algengroei. De duikers van het onderzoek denken dat ze een aantal bronzen exemplaren gezien hebben. Dat zou kunnen maar is niet erg waarschijnlijk. Alle kalibers, uitgezonderd de zware 36-ponders, konden van ijzer worden gegoten en waren vele malen goedkoper dan bronzen kanonnen. De zwaarste kalibers (24- en 36-ponders) stonden op de grootste oorlogsschepen. Het is mogelijk dat er twee of vier 24-ponders op de Huis te Warmelo stonden, maar ik ga ervan uit dat 18-ponders de zwaarste kaliber kanonnen van het fregat waren. Verder zullen er 12-ponders en 6- en/of 8-ponders aan boord zijn geweest en mogelijk zelfs een paar nog lichtere stukken. De zwaarste kalibers stonden opgesteld op het onderste geschutsdek, de lichtere kanonnen bevonden zich op het bovendek.

Afbeelding: Een 12-ponder van de Finspong-gieterij waarmee hoogstwaarschijnlijk het fregat Huis te Warmelo was uitgerust.

Dit artikel is in oktober 2020 door Nico Brinck geschreven voor publicatie op de website fregathuistewarmelo.nl. De afbeeldingen zijn van de auteur tenzij anders is vermeld.